

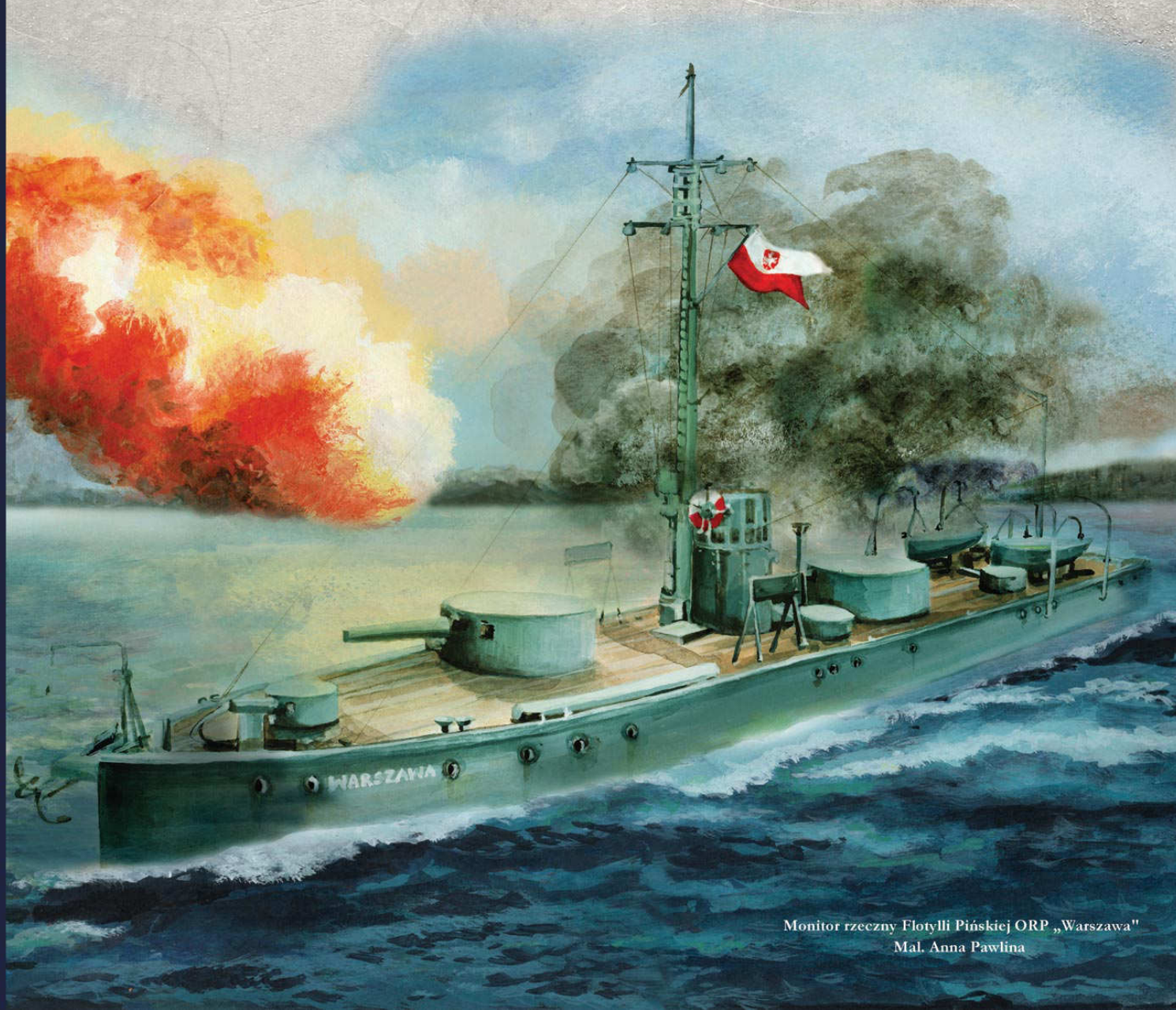
Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej
Instytutu Pamięci Narodowej–KŚZpNP
we Wrocławiu

„Z dala od bursztynowego brzegu...”

Wystawa historyczna upamiętniająca

100. rocznicę utworzenia Flotylli Pińskiej 1919–2019

Polesie – kraina i ludność

Rys historyczny

Pińsk, występujący w dokumentach łacińskich pod nazwą Pincsum, jest jednym z najstarszych grodów kresowych.

Od poł. X w. Polesie należało do Rusi Kijowskiej. Pierwsza wzmianka o jego stolicy – Pińsku pochodzi z wieku XI. Zanotował ją mnich Nestor w związku z konfliktem między książętami trembowelskim, włodzimierskim a kijowskim. Natomiast źródła żydowskie podają rok 1050 jako datę wybudowania w Pińsku synagogi.

W okresie rozbitcia dzielnicowego Rusi Kijowskiej, Pińsk znalazł się w obrębie księstwa turowskiego, a później turowsko-pińskiego. W XIV w. ziemia pińska została przyłączona do Wielkiego Księstwa Litewskiego (1322).

W ramach umowy zawartej w Krewie (1385), potwierdzonej unią w Horodle (1413), a następnie unią lubelską (1569), większość Polesia pozostała w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego, zaś jego południowa część znalazła się w obszarze Korony Królestwa Polskiego.

W wyniku rozejmu andruszowskiego (1667), kończącego wojnę Rzeczypospolitej z Carstwem Rosyjskim, część Polesia na wschód od Dniepru przypadła Rosji, reszta ziem pozostała w granicach Rzeczypospolitej.

Po drugim (1793) i trzecim (1795) rozbiórce Polski całe Polesie znalazło się w granicach Rosji. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (1918), zgodnie z postanowieniami traktatu ryskiego (1921) kończącego wojnę polsko-bolszewicką, Rzeczpospolita otrzymała część Polesia z Pińskiem.

W 1921 r. Pińsk był stolicą województwa poleskiego. Jednak po pożarze, który w sierpniu 1921 r. wybuchł w mieście, zdegradowano go do rangi miasta powiatowego. Miastem wojewódzkim został Brześć.

Po zakończeniu II wojny światowej większość Polesia znalazła się w granicach ZSRR.

Wielkie Księstwo Litewskie – Magni Ducatus Lithuaniae, tzw. Mapa Radziwiłłowska. Ze zbiorów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

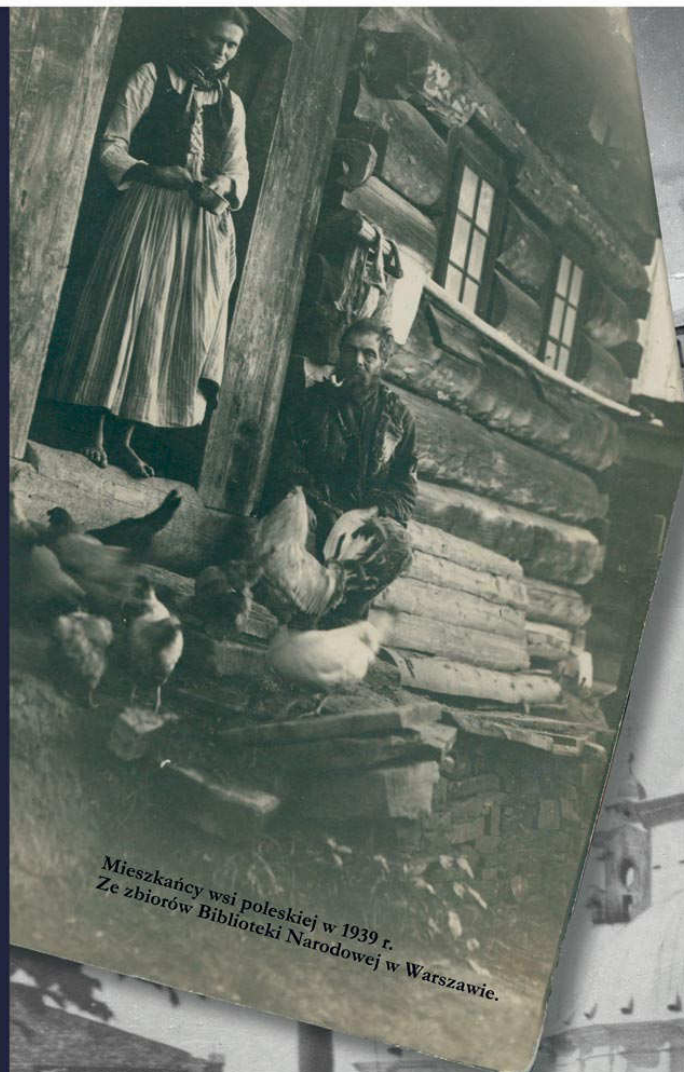

Kościół św. Anny w Horodyszczu. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie.

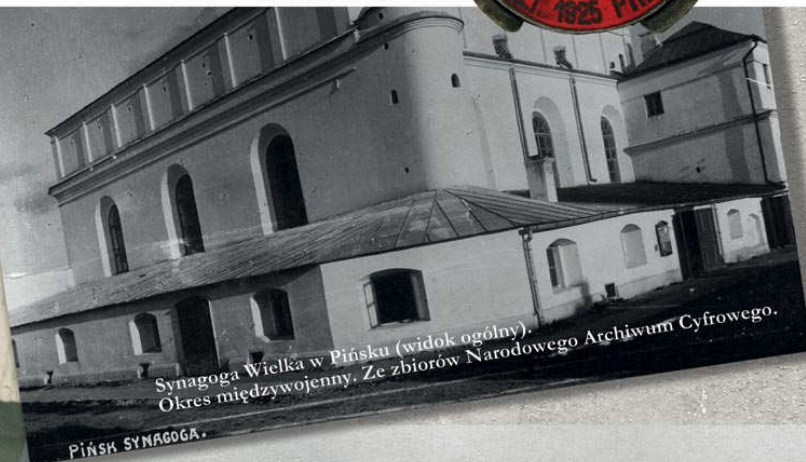

Splaw drewna Pińa pod Pińskiem w 1936 r. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Polesie—kraina i ludność

Mieszkańcy wsi poleskiej w 1939 r.
Ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Synagoga Wielka w Pińsku (widok ogólny).
Okres międzywojenny. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

PIŃSK SYNAGOGA.

„Ziemio Pińska, piękna ziemio
Przepasana rzekami i Piny błękitną wstęgą,
W tobie od stuleci prochy ojców drzemią,
Tyś jest dziećw Pińska żywą, świętą księgą...”

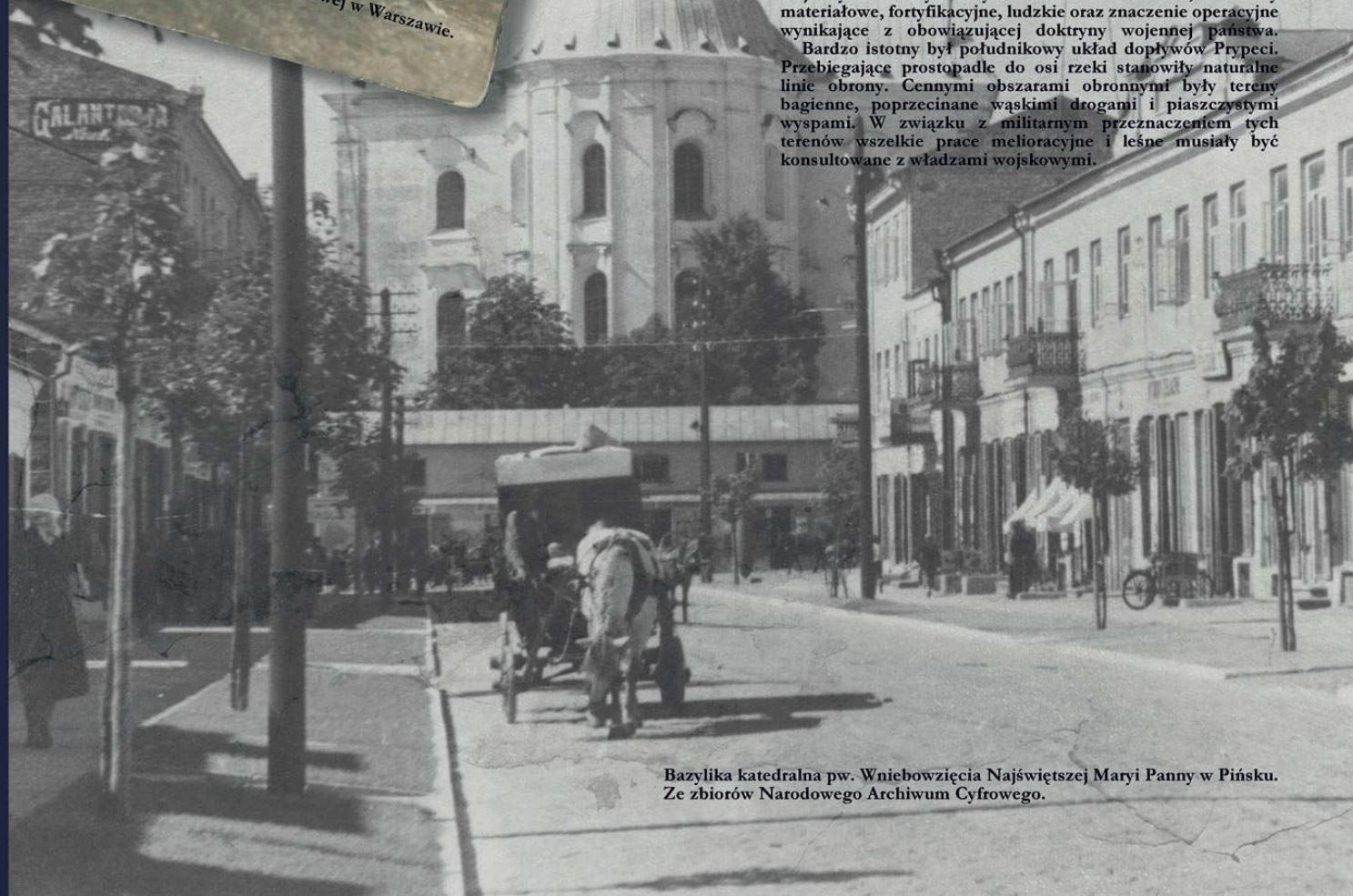
Według spisu ludności z 1931 r. teren Polesia zamieszkiwało 14% mieszkańców narodowości polskiej. Pozostałą część stanowili Białorusini, Ukraińcy, Żydzi i Rosjanie. Wyznaniem dominującym było prawosławie deklarowane przez około 70% ludności.

Przed wybuchem I wojny światowej poziom szkolnictwa w regionie był bardzo niski. Liczba szkół podstawowych nie przekraczała 300, a szkoły średnie znajdowały się tylko w Brześciu i Pińsku. W 1921 r. na terenie województwa poleskiego analfabeci stanowili 85% ludności.

Około 80% miejscowej ludności mieszkało na wsi i żyło z rolnictwa. Pozostałe 20% zamieszkiwało Brześć, Pińsk, Dawidgródek, Kobryń i Prużany. W miastach dominowali Żydzi. Jednak Polacy zamieszkujący Polesie mieli decydujący wpływ na cywilizacyjny rozwój regionu.

O wykorzystaniu Polesia w przyszłych działaniach wojennych decydowały warunki terenowe, zasoby materiałowe, fortyfikacyjne, ludzkie oraz znaczenie operacyjne wynikające z obowiązującej doktryny wojennej państwa.

Bardzo istotny był południkowy układ dopływów Prypeci. Przebiegające prostopadle do osi rzeki stanowiły naturalne linie obrony. Cennymi obszarami obronnymi były tereny bagienne, poprzecinane wąskimi drogami i piaszczystymi wyspami. W związku z militarnym przeznaczeniem tych terenów wszelkie prace melioracyjne i leśne musiały być konsultowane z władzami wojskowymi.

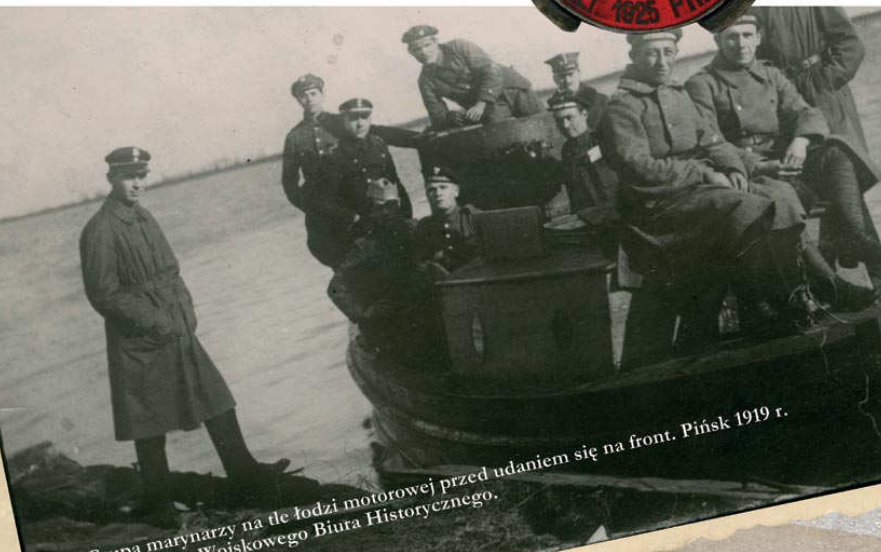

Bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Pińsku.
Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Utworzenie Marynarki Wojennej Początki Flotyli Pińskiej

Kazimierz Porębski w mundurze generała dywizji.
Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Grupa marynarzy na tle łodzi motorowej przed udaniem się na front, Pińsk 1919 r.
Ze zbiorów Wojskowego Biura Historycznego.

Porucznik Jan Giedroyc pomysłodawca i pierwszy dowódca Flotyli Pińskiej. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Gdy na początku 1919 r. mocarstwa europejskie przygotowywały się do budowy nowego ładu światowego na konferencji wersalskiej, odrodzona po 123 latach zaborów Rzeczpospolita prowadziła krwawe walki o swoje granice. Na zachodzie wciąż trwało powstanie wielkopolskie, wrzało na Górnym Śląsku, a Orłęta kontynuowały walkę o polskość Lwowa. Zniszczone przez działania I wojny światowej Kresy Wschodnie miała dotknąć kolejna wojna. Od lutego 1919 r. uformował się front polsko-bolszewicki.

Już 28 listopada 1918 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski wydał oficjalny rozkaz o utworzeniu Polskiej Marynarki Wojennej. Z powodu braku dostępu do morza pierwsze jednostki marynarki wojennej stanowiły okręty rzeczne. Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości z rozkazu płk. Bolesława Roi utworzona została Flotylla Wiślana w Krakowie. 1 listopada 1918 r. rozpoczęto rekwirowanie statków austro-węgierskich i podniesiono na nich biało-czerwone bandery. 12 listopada dowódca Wojsk Polskich w Galicji oficjalnie utworzył Flotyllę Wiślana pod dowództwem kpt. Władysława Nawrockiego.

Jednym z pierwszych postanowień Departamentu Spraw Morskich odrodzonej Rzeczypospolitej, było utworzenie tymczasowej bazy Marynarki Wojennej w Modlinie pod dowództwem płk. Bogumiła Nowotnego. Tam przybywali pierwsi marynarze, zarówno ci z doświadczeniem z flot państw byłych zaborców, jak i zgłaszający się ochotnicy. W grudniu 1918 r. zaczęto tworzyć nową Polską Flotyllę Wiślana, która w marcu 1919 r. liczyła 5 okrętów.

Wobec nasilającego się konfliktu z bolszewikami dowódca Marynarki Wojennej wiceadmirał Kazimierz Porębski uznał, że tworzenie sił morskich jest w danej chwili bezcelowe i skupił się na rozbudowie sił powstającej Flotyli Pińskiej, walczącej już z bolszewikami.

Handwritten note: 12/1921 r.

Monitory ORP „Pińsk” i ORP „Warszawa” w porcie w Pińsku. Widoczne główne uzbrojenie armata Schneider wz. 1913 kalibru 105 mm, zdjęcie przed modernizacją w 1930 r. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Udział marynarzy w walkach o niepodległość II Rzeczypospolitej 1919–1921

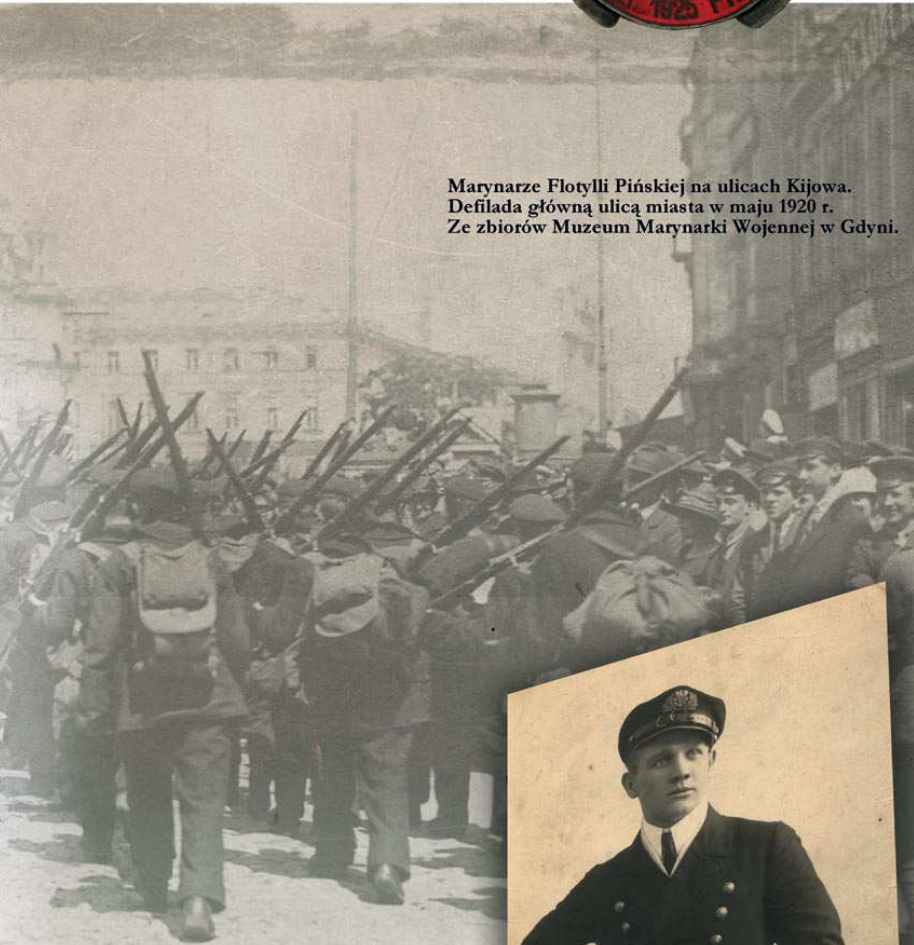
W momencie utworzenia Marynarki Wojennej kraj nie miał dostępu do morza, a rząd Jędrzeja Moraczewskiego kontrolował jedynie ziemie byłego Królestwa Polskiego bez Suwalszczyzny. Nowo powstałe państwo toczyło w tym okresie walki z wojskami ukraińskimi i bolszewickimi, a ich areną były tereny gęsto poprzecinane liniami rzek i ich rozlewisk.

Zajęcie Pińska w marcu 1919 r. przez oddziały Wojska Polskiego gen. Antoniego Listowskiego i prowadzenie walk na obszarach rozlewisk tzw. „Morza Pińskiego” zderzyło je z nieznanymi dotąd problemami dotyczącymi wymiany informacji, zaopatrzenia czy przemieszczania oddziałów. Polesie okazało się dla wielu polskich żołnierzy krajem nieznanym.

Na początku kwietnia 1919 r. zgłosił się do gen. Antoniego Listowskiego były oficer rosyjskiej marynarki wojennej, książę Jan Giedroyc z propozycją utworzenia floty w Pińsku z pozostawionych przez Niemców łodzi motorowych. 19 kwietnia oficjalnie powołano do życia Flotyllę Pińską, która miała składać się z czterech motorówek: „Listowczyk”, „Lech”, „Lizdejko” i „Lauda”. Pierwszym jej dowódcą został por. mar. Jan Giedroyc. Swoją chrzest bojowy nowo powstała formacja przeszła 3 lipca 1919 r. pod Horodyszczem. W rozkazie gen. Listowski napisał: „wyrażam szczególną wdzięczność i słowa pochwały flotylli pińskiej pod dowództwem por. marynarki księcia Giedroycia za inicjatywę i męstwo podczas zdobycia Horodyszcz”. Walki na Prypeci trwały nieprzerwanie do kwietnia 1920 r. zajmując miejscowości położone nad największą rzeką Polesia m.in.: Dawidgródek, Turów, Petryków i Mozyrz. W międzyczasie jej nowym dowódcą został mjr mar. Edward Sadowski. Operacje marynarzy na Wschodzie zostały dostrzeżone i uznane za przydatne w działaniach aprowizacyjnych, zwiadowczych i militarnych do których zmuszała ją atakująca oddziały polskie na Polesiu flotylla bolszewicka. 27 kwietnia 1920 r. po rozpoczęciu polskiej ofensywy na Ukrainie Flotylla Pińska pod Czarnobyłem walczyła w największej w czasie wojny polsko-bolszewickiej bitwie rzecznej. W wyniku starcia rozgromiono zespół okrętów bolszewickiej Flotylli Dnieprzańskiej i zajęto ważny port rzeczny w Czarnobyli. Było to pierwsze zwycięstwo Polskiej Marynarki Wojennej od bitwy pod Oliwą w 1627 r. Po opanowaniu Kijowa w maju 1920 r. powołano do życia Oddział Wydzielony Flotylli Pińskiej w Kijowie (potocznie nazywanego flotyllą nadnieprzańską), którego dowódcą wyznaczono por. mar. Borysa Mohuczego.

Wobec przełamania na północy frontu pod Samhorodkiem przez bolszewicką I Armię Konną, 8 czerwca 1920 r. podjęto decyzję o opuszczeniu Kijowa. Kolejne tygodnie przyniosły ofensywę wojsk bolszewickich i próbę reorganizacji Flotylli Pińskiej. Jednak ze względu na niski stan wód na Prypeci i jej dopływach podjęto decyzję o zatopieniu statków oraz przemieszczeniu marynarzy do Modlina.

Marynarze Flotylli Pińskiej na ulicach Kijowa. Defilada główną ulicą miasta w maju 1920 r. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Por. mar. Robert Oszek. W Marynarce Wojennej od stycznia 1919 r., początkowo w porcie wojennym w Toruniu, a od 1920 r. we Flotylli Pińskiej. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, jako zastępca dowódcy okrętu pancernego „Pancerny I”, a od 17 sierpnia 1920 r. jako dowódca monitora „Mozyrz”. W 1921 r. skierowany wraz z grupą marynarzy do III powstania śląskiego. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Jednostka artylerii Wojska Polskiego na rynku w Pińsku w 1919 r. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Udział marynarzy w walkach o granice 1919–1921

Mapa z obszarem działań Flotylli Pińskiej, za: J. Bartlewicz, Flotylla Pińska i jej udział w wojnie polsko-sowieckiej 1918–1920, Warszawa 1933.

Godło marynarskie wz. 1919.
Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Flotylla Pińska została rozwiązana 2 sierpnia 1920 r. Jej oficerów i marynarzy wcielono do Flotylli Wiślanej w ramach której brali udział w bitwie warszawskiej 1920 r. W czasie walk pod Warszawą generał Józef Haller ocenił udział marynarzy słowami: „Z dala od bursztynowego brzegu na którym dumnie powiewa polska bandera i po wiek wieków powiewać będzie, stanęli polscy marynarze ramię przy ramieniu obok naszej piechoty, z piersi czyniąc wrogowi twardą zapórę”.

W październiku 1920 r. Wojsko Polskie ponownie wkroczyło na Polesie. 19 października por. mar. Aleksander Mohuczy rozpoczął odbudowę Flotylli, początkowo jako Oddział Detaszowany Flotylli Rzecznej na Prypeci.

Za udział w wojnie polsko-bolszewickiej 17 marynarzy Flotylli Pińskiej otrzymało Krzyż Wirtuti Militari, natomiast 67 Krzyż Walecznych za męstwo i odwagę wykazaną w boju. Tak duża liczba odznaczonych świadczy o wielkim zaangażowaniu tej formacji w walki o zachowanie niepodległości II Rzeczypospolitej w latach 1919–1921.

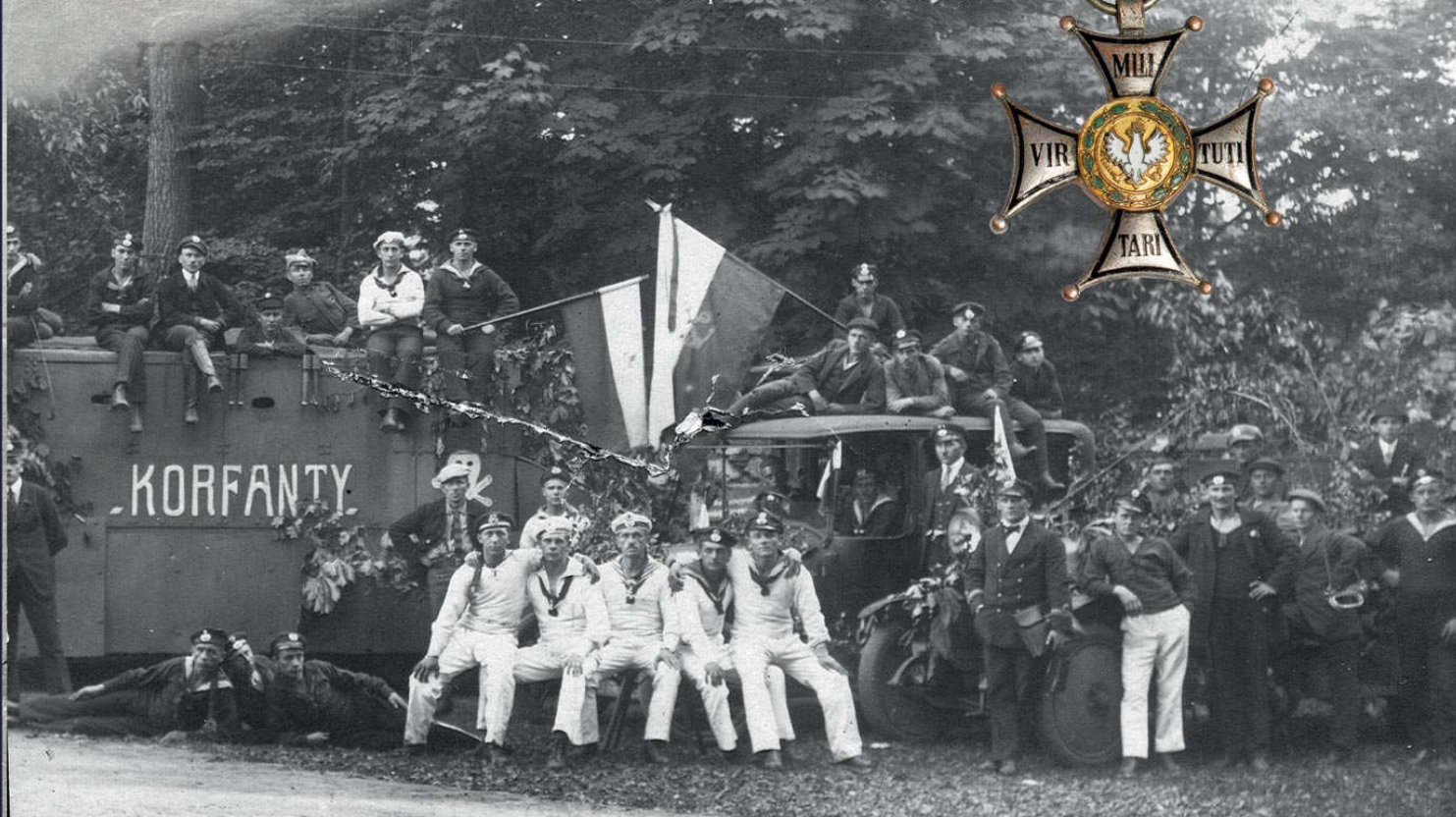
Marynarze Flotylli Pińskiej uczestniczyli nie tylko w walkach na froncie polsko-bolszewickim 1919–1921, ale również włączyli się w działania zbrojne o polskość Górnego Śląska w III powstaniu śląskim. Grupa byłych marynarzy Flotylli, dowodzona przez por. mar. Roberta Oszka na początku maja 1921 r. utworzyła specjalny oddział szturmowy, który został zmotoryzowany i wyposażony w improwizowane samochody pancerne. Oddział ten brał udział w walkach w trakcie III powstania śląskiego w składzie Grupy „Północ”, m.in. w bitwie o Górę Św. Anny.

Krzyż srebrny orderu Wirtuti Militari V klasy.
Domena publiczna Wikimedia Commons.

Szkic 1

Por. mar. Robert Oszek i marynarze walczący w III powstaniu śląskim. Ze zbiorów Muzeum Czynu Powstańczego.

Flotylla Pińska w latach 1921–1939

Łódź latająca Schreck FBA-17HMT2 należąca do Rzecznej Eskadry Lotniczej w porcie w Pińsku. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Działania wojenne w sierpniu 1920 r. spowodowały konieczność odbudowy sił rzecznych na Polesiu. W październiku 1920 r. z Flotylli Wiślanej wydzielono Oddział Detaszowany mający za zadanie operowanie na Pinie i Prypeci. 1 marca 1922 r. przemianowano go na Flotyllę Pińską pod dowództwem kpt. mar. Mariana Wolbeka.

Po zakończeniu wojny z bolszewikami kryzys gospodarczy i ogromna inflacja spowodowały likwidację Flotylli Wiślanej i przeniesienie części jej sprzętu do Pińska.

Rozwój Flotylli Pińskiej nastąpił wiosną 1927 r. po objęciu dowództwa przez kmdr. por. Witolda Zajączkowskiego, który zajął się poprawą dyscypliny wśród marynarzy, zmienił system szkolenia i wprowadził nowe rozwiązania techniczne. Pod koniec okresu międzywojennego remontami i budową nowych jednostek oraz produkcją wyposażenia elektrycznego, napędowego i okrętowego dla jednostek rzecznych zajmowały się Warsztaty Portowe Marynarki Wojennej.

W 1931 r. kierownictwo Marynarki Wojennej nakreśliło główne strategie rozwoju Flotylli Pińskiej: poprawa i wzmocnienie obrony przeciwlotniczej, unowocześnienie i modyfikacja okrętów, poprawa opancerzenia i prędkości jednostek pływających.

Głównym zadaniem Flotylli była ochrona granicy (we współpracy z Korpusem Ochrony Pogranicza) i przepraw na rzekach podczas ewentualnej wojny ze Związkiem Sowieckim oraz wsparcie artyleryjskie własnych oddziałów na trudno dostępnych terenach Polesia. Niestety, ze względu na niski stan rzek i ogólną sytuację militarną potencjał Flotylli nie został wykorzystany. Większość okrętów bojowych zatopiono, a marynarzy skierowano do walk lądowych.

Komandor porucznik Witold Zajączkowski, dowódca Flotylli Pińskiej w latach 1927–1939 r. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

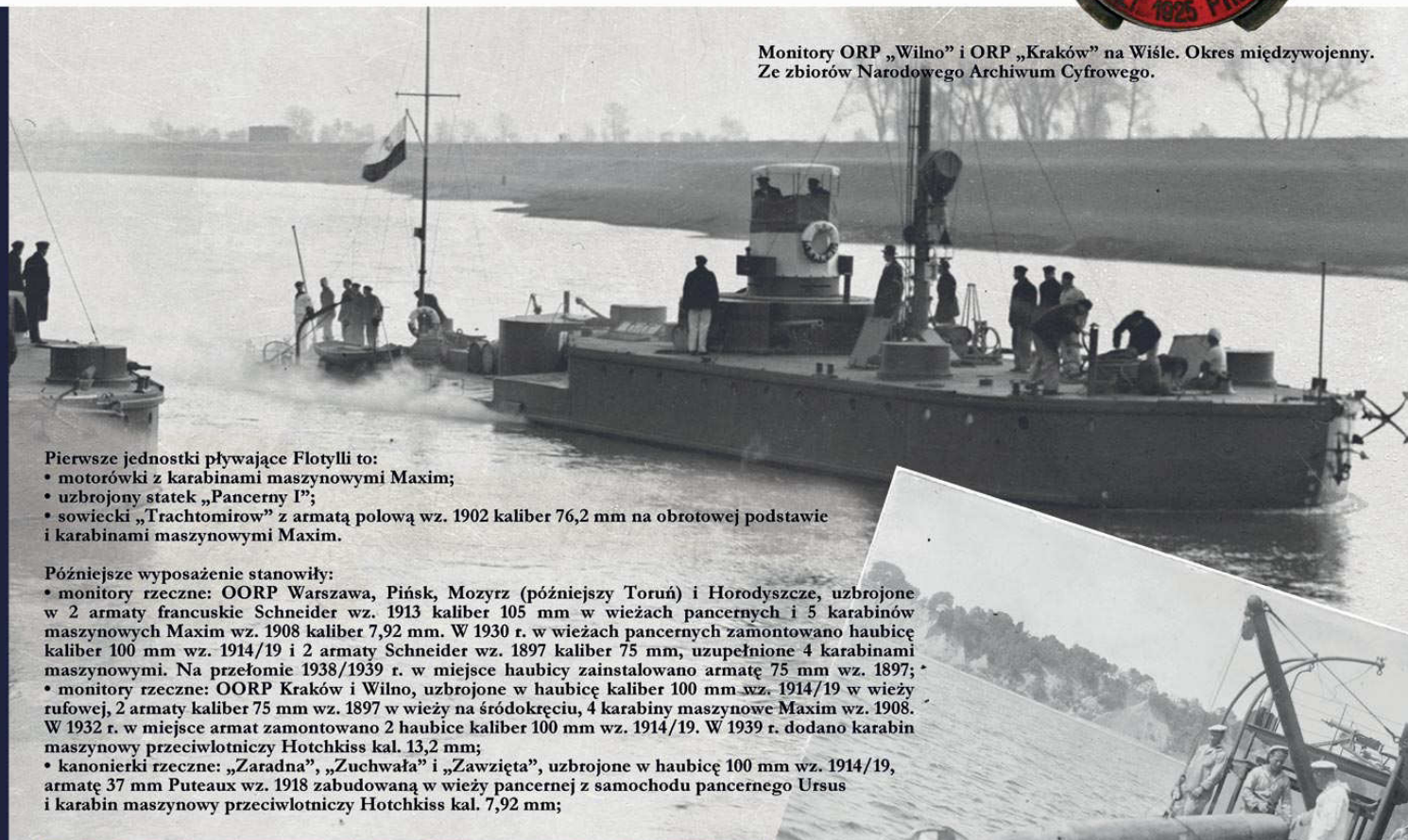

Statek uzbrojony ORP „Gen. Szeptycki” i monitor ORP „Pińsk” na Pinie. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Wyposażenie i uzbrojenie Flotyli Pińskiej

Monitory ORP „Wilno” i ORP „Kraków” na Wiśle. Okres międzywojenny.
Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

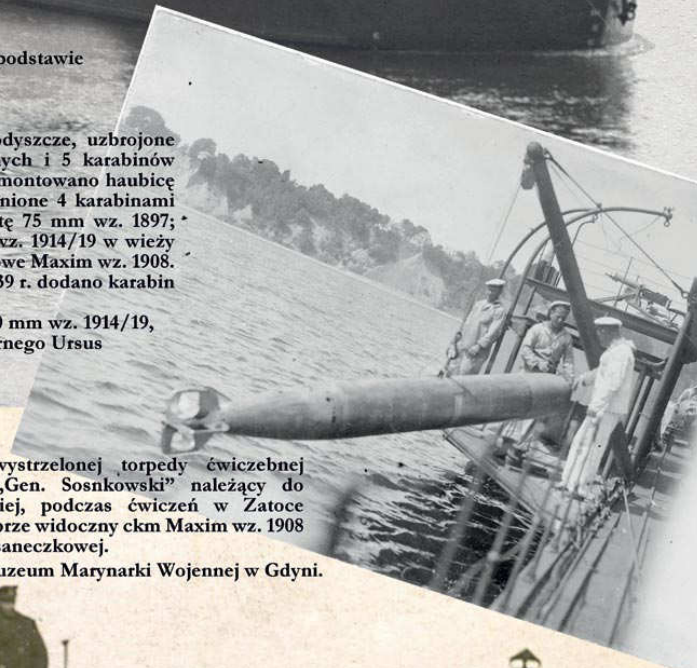

Pierwsze jednostki pływające Flotyli to:

- motorówki z karabinami maszynowymi Maxim;
- uzbrojony statek „Pancerny I”;
- sowiecki „Trachtomirow” z armatą polową wz. 1902 kaliber 76,2 mm na obrotowej podstawie i karabinami maszynowymi Maxim.

Późniejsze wyposażenie stanowiły:

- monitory rzeczne: OORP Warszawa, Pińsk, Mozyrz (późniejszy Toruń) i Horodyszcze, uzbrojone w 2 armaty francuskie Schneider wz. 1913 kaliber 105 mm w wieżach pancernych i 5 karabinów maszynowych Maxim wz. 1908 kaliber 7,92 mm. W 1930 r. w wieżach pancernych zamontowano haubicę kaliber 100 mm wz. 1914/19 i 2 armaty Schneider wz. 1897 kaliber 75 mm, uzupełnione 4 karabinami maszynowymi. Na przełomie 1938/1939 r. w miejsce haubicy zainstalowano armatę 75 mm wz. 1897;
- monitory rzeczne: OORP Kraków i Wilno, uzbrojone w haubicę kaliber 100 mm wz. 1914/19 w wieży rufowej, 2 armaty kaliber 75 mm wz. 1897 w wieży na śródokręciu, 4 karabiny maszynowe Maxim wz. 1908. W 1932 r. w miejsce armat zamontowano 2 haubice kaliber 100 mm wz. 1914/19. W 1939 r. dodano karabin maszynowy przeciwlotniczy Hotchkiss kal. 13,2 mm;
- kanonierki rzeczne: „Zaradna”, „Zuchwała” i „Zawzięta”, uzbrojone w haubicę 100 mm wz. 1914/19, armatę 37 mm Puteaux wz. 1918 zabudowaną w wieży pancernej z samochodu pancernego Ursus i karabin maszynowy przeciwlotniczy Hotchkiss kal. 7,92 mm;

Wyławianie wystrzelonej torpedy ćwiczebnej przez ORP „Gen. Sosnkowski” należący do Flotyli Pińskiej, podczas ćwiczeń w Zatoce Gdańskiej, dobrze widoczny ckm Maxim wz. 1908 na podstawie saneczkowej.

Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Statek uzbrojony „Pancerny I”, dawny rosyjski „Trachtomirow”. Na pierwszym planie działko nazywane przez marynarzy „Kachna” lub „Kaśka”, czyli zdobyczna rosyjska armata polowa kal. 76,2 mm wz. 1902 na obrotowej podstawie.
Ze zbiorów Wojskowego Biura Historycznego.

Wyposażenie i uzbrojenie Flotyli Pińskiej

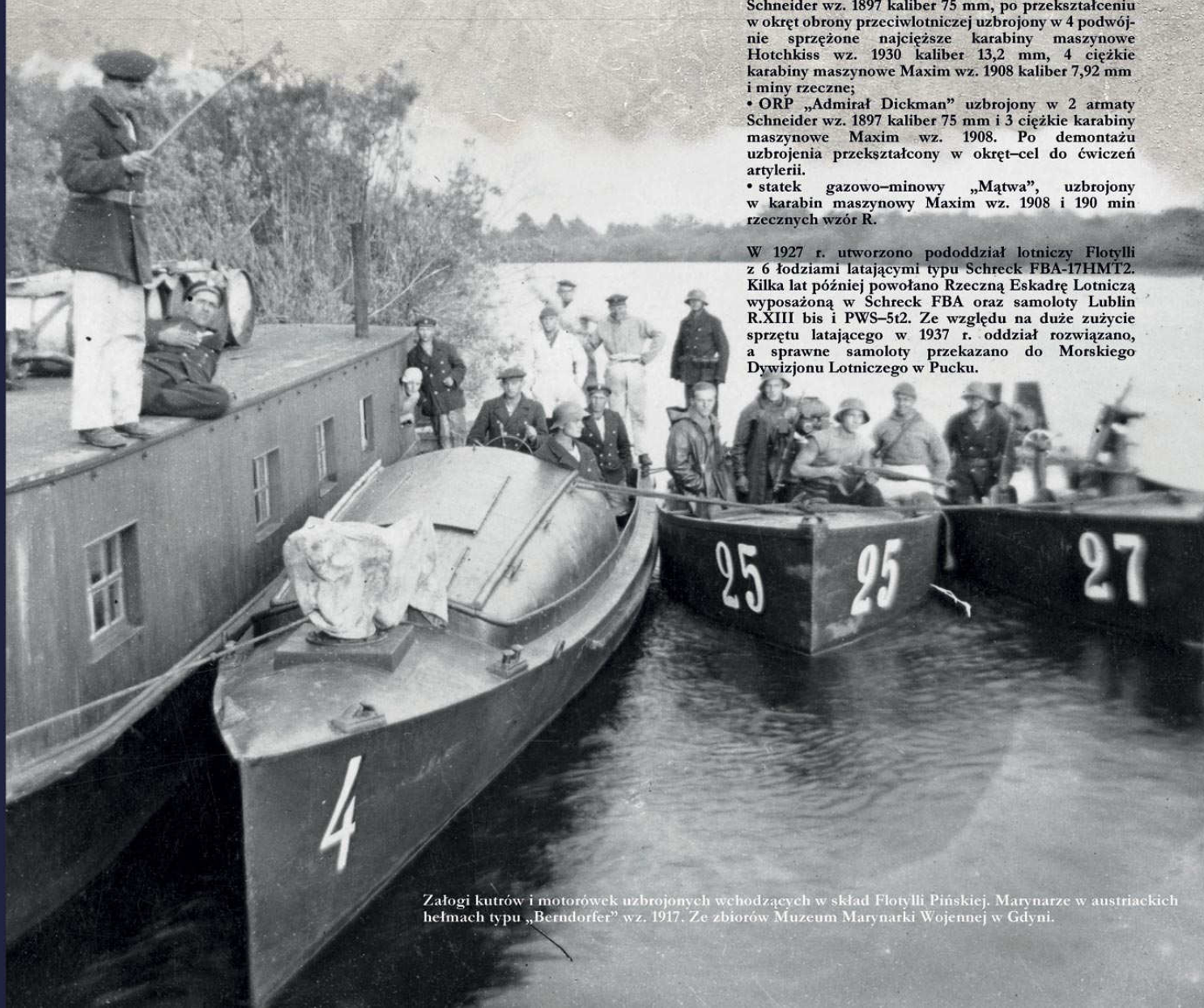
• Wyposażenie i uzbrojenie

- uzbrojone kutry:
- ciężki kuter ORP „Nieuchwytny”, uzbrojony w armatę przeciwlotniczą Vickers L39M1928 kaliber 40 mm zabudowaną w wieży pancernej (w 1937 r. zamieniona na armatę plot. Bofors wz. 1936 kaliber 40 mm), armatę Puteaux kaliber 37 mm wz. 1918 zabudowaną w wieży pancernej z samochodu pancernego Ursus, ciężki karabin maszynowy Hotchkiss kal. 7,92 mm;
- kutry od KU 1 do KU 5, z napędem jedno i dwuśrubowym, uzbrojone w armatę Hotchkiss wz. 1885 kaliber 37 mm i karabin maszynowy Maxim wz. 1908 kaliber 7,92 mm;
- kutry zwiadu i meldunkowe uzbrojone w karabin maszynowy;
- opancerzone trałowce rzeczne:
- od T1 do T3, o napędzie śrubowym, uzbrojone w armatę Puteaux kaliber 37 mm wz. 1918, karabin maszynowy Hotchkiss wz. 1925 kaliber 7,92 mm, 4 miny rzeczne; wyposażone w trał kontaktowy i hak holowniczy;
- od T4 do T7, o napędzie bocznokołowym, uzbrojone w karabin maszynowy Hotchkiss wz. 1925 kaliber 7,92 mm; wyposażone w trał kontaktowy i hak holowniczy;
- statki uzbrojone pełniące zadania okrętów sztabowych, obrony przeciwlotniczej i okrętu-celu:
- ORP „Admirał Sierpinek” uzbrojony w dwa ciężkie karabiny maszynowe Maxim wz. 1908 kaliber 7,92 mm;
- ORP „Hetman Chodkiewicz” uzbrojony w 2 armaty Schneider wz. 1897 kaliber 75 mm, po przekształceniu w okręt obrony przeciwlotniczej uzbrojony w 4 podwójnie sprzężone najcięższe karabiny maszynowe Hotchkiss wz. 1930 kaliber 13,2 mm, 4 ciężkie karabiny maszynowe Maxim wz. 1908 kaliber 7,92 mm i miny rzeczne;
- ORP „Admirał Dickman” uzbrojony w 2 armaty Schneider wz. 1897 kaliber 75 mm i 3 ciężkie karabiny maszynowe Maxim wz. 1908. Po demontażu uzbrojenia przekształcony w okręt-cel do ćwiczeń artylerii.
- statek gazowo-minowy „Mątwa”, uzbrojony w karabin maszynowy Maxim wz. 1908 i 190 min rzecznych wzór R.

W 1927 r. utworzono pododdział lotniczy Flotyli z 6 łodziami latającymi typu Schreck FBA-17HMT2. Kilka lat później powołano Rzeczną Eskadrę Lotniczą wyposażoną w Schreck FBA oraz samoloty Lublin R.XIII bis i PWS-5t2. Ze względu na duże zużycie sprzętu latającego w 1937 r. oddział rozwiązano, a sprawne samoloty przekazano do Morskiego Dywizjonu Lotniczego w Pucku.

Artyleria główna monitora ORP „Pińsk” przed zmianą w 1930 r., francuska armata systemu Schneider wz. 1913 kalibru 105 mm. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Załogi kutrów i motorówek uzbrojonych wchodzących w skład Flotyli Pińskiej. Marynarze w austriackich hełmach typu „Berndorfer” wz. 1917. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Życie codzienne marynarzy nad Piną

Teatralny Zespół Amatorski Flotylli Pińskiej w Berezie Kartuskiej w 1932 r. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Flotyllę Pińską tworzyła kadra zawodowa, marynarze z poboru oraz ochotnicy. Po 12-tygodniowym szkoleniu unitarnym w Świeciu marynarze otrzymywali przydział. Pierwsza grupa, po szkoleniu w Pińsku, trafiała do pododdziałów lądowych, druga, po kursie w Modlinie do jednostek pływających. Szkolenie dla podoficerów odbywało się w Świeciu, a dla specjalistów łączności w Toruniu, gdzie znajdowała się Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej. Warunki bytowe marynarzy Flotylli Pińskiej w porównaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych były bardzo trudne. Dopiero w 1936 r. w koszarach w Pińsku otwarto łaźnię i pralnię oraz stację uzdatniania wody.

Powszechnym zjawiskiem wśród poborowych był analfabetyzm. W 1923 r. analfabeci stanowili 19% stanu osobowego całej Marynarki Wojennej. Chcąc zlikwidować problem, realizowano ustawę Sejmu o przymusowym nauczaniu w Wojsku Polskim. Zorganizowano bibliotekę marynarską i teatr. W połowie lat trzydziestych Flotylla Rzeczna Marynarki Wojennej roztoczyła opiekę nad szkołą Polskiej Macierzy Szkolnej w Dzikowiczach Małych i szkołą powszechną w Dawidgródku.

Oddziały Flotylli uczestniczyły we wszystkich uroczystościach państwowych, wojskowych i religijnych. Wychowanie religijne było bardzo ważnym elementem kształtowania tożsamości państwowej marynarzy w okresie międzywojennym. Katedra w Pińsku była kościołem garnizonowym, ale uroczyste msze święte odprawiano także w porcie.

W okresie letnim prowadzono zajęcia sportowe i organizowano zawody. Członkowie Wojskowego Klubu Sportowego „Kotwica” osiągnęli wysokie lokaty w rywalizacji sportowej nie tylko w mistrzostwach Marynarki Wojennej, ale także w skali całego kraju. Prężnie działały również organizacje społeczne związane z wojskiem np.: Rodzina Wojskowa, Liga Morska i Rzeczna, Strzelec, Spółdzielnia Flotylli.

Członkowie drużyny piłkarskiej WKS „Kotwica” Pińsk. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Załoga monitora rzecznoego ORP „Hóródyszcz” podczas czyszczenia kadłuba statku w suchym doku. Modlin 1925 r. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Od Prypeci do Kocka Mokrany—ostatnia wachta

Wiosną 1939 r. wobec napiętej sytuacji międzynarodowej i zagrożenia atakiem niemieckim w ramach Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej w Pińsku powołano Oddział Wydzielony Rzeki Wisły z bazą w Brdziejściu przeznaczony do walki z Niemcami.

Od 1 września 1939 r. główne siły patrolowały okolice, osłaniały Pińsk i mosty przed nalotami Luftwaffe. 17 września, po ataku ZSRR dla Flotylli przygotowanej na atak z zachodu okazał się momentem decydującym o jej dalszych losach. Zdolność manewrowa formacji uległa znacznemu ograniczeniu ze względu na niski stan wód spowodowany długotrwałą suszą, co uniemożliwiło odwrót w kierunku zachodnim. Rozproszonych w dorzeczu Prypeci okrętów nie dało się skutecznie wykorzystać, dlatego dowództwo wydało rozkaz nakazujący zniszczenie jednostek, aby nie dostały się w ręce wroga. Jako pierwsze zostały zatopione monitory rzeczne ORP „Pińsk” i ORP „Toruń”.

Po zatopieniu okrętów sformowano piesze bataliony morskie, które weszły w skład Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” pod dowództwem gen. Franciszka Kleberga. 23 września dowódca SGO „Polesie” zdecydował o marszu za Bug na pomoc oblężonej Warszawie. Poleski marsz w ciągłych walkach i utarczkach z wojskami sowieckimi i ukraińskimi dywersantami trwał blisko trzy tygodnie. Flotylla Pińska formalnie została zreorganizowana 28 września we Włodawie. W dniach 2-5 października 1939 r. jako żołnierze 182 pp., dowodzeni przez kmdr. por. Stefana Kamińskiego, wzięli udział w ostatniej bitwie polskiej wojny obronnej 1939 r. pod Kockiem. Batalion marynarzy walczył pod Wolą Gułowską, Lipnianach i Helenowem, gdzie wykazał kunszt polskiego oręża i bohaterstwo jego żołnierzy.

26 września 1939 r. w okolicy jeziora Tur wojska sowieckie wzięły do niewoli grupę marynarzy i oficerów Flotylli opuszczających Polesie. Jeńcom nakazano przemarsz w rejon wsi Mokrany (woj. poleskie), gdzie polskich oficerów i podoficerów rozstrzelano. Ich ciała złożono w zbiorowej mogile. Prawda o Mokranach, dzięki pracom badawczym Mariusza Borowiaka wyszła na jaw po 1989 r. W miejscu kaźni stanął pomnik upamiętniający pomordowanych. Ze względu na okoliczności zbrodni Mokrany nazywane są „marynarskim Katyniem”.

Pamiętkowe zdjęcie z kolegami: mat Adam Bajraszewski w środku pierwszego rzędu. Na piersi Państwowa Odznaka Sportowa, na ramieniu oznaka stopnia mata, nad nim odznaka motorzysty. Ze zbiorów Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Żołnierze z zamkowej kolumny samochodowej, przeznaczonej do obsługi Prezydenta RP Ignacego Mościckiego. Drugi z lewej starszy marynarz Adam Bajraszewski. Zdjęcie z początku lat 30-tych. 17 września 1939 r. po ataku wojsk sowieckich na wschodnie tereny Polski jako ostatni opuścił swój okręt. W Mokranach Bajraszewski zdołał ukryć posiadany przez każdego oficera i podoficera zegarek szwajcarski, dzięki czemu ocalał życie. Po wojnie zamieszkał w Cieplicach koło Jeleniej Góry. Zmarł w 1998 r. Pochowany w kwaterze muzułmańskiej Cmentarza Komunalnego w Cieplicach. Ze zbiorów Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Na frontach II wojny światowej

Trzeci od lewej kpt. mar. Henryk Sułkowski, kawaler Orderu Virtuti Militari, dowódca oddziału szturmowego Flotylli Pińskiej w wojnie polsko-bolszewickiej. Więzień Ostaszkowa, zamordowany w Twerze. Zdjęcie ze zbiorów Muzeum Katyńskiego w Warszawie.

Zakończenie wojny obronnej w 1939 r. nie stanowiło kresu walki marynarzy pińskich w czasie II wojny światowej. Po bitwie pod Kockiem część kadry oficerskiej została osadzona w niemieckich oflagach (np. por. Tadeusz Kawalec, jeńiec w obozie w Woldenbergu) i stałagach lub internowana w państwach neutralnych.

Duża grupa spośród z nich po zakończeniu walk zdecydowała o przedostaniu się na Zachód, aby walczyć pod polską banderą u boku brytyjskiej Royal Navy dowodząc m.in. okrętami OORP Garland, Burza, Dragon, Orkan i innych.

Wyjątkowo tragiczny los spotkał polskich marynarzy na terenach zagarniętych przez Związek Sowiecki. Już we wrześniu grupa oficerów na czele z kpt. mar. Czesławem Basińskim została zamordowana we wrześniu 1939 r. przez nacjonalistów ukraińskich we wsi Ogdemer. Również pod koniec września zamordowano ponad 20 osobowa grupę oficerów i podoficerów we wsi Mokraný.

Do niewoli sowieckiej trafiła kadra i załogi jednostek Flotylli Pińskiej, które nie dołączyły do Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” oraz ewakuowani marynarze z polskiego Wybrzeża. Do maja 1940 r. w obozie w Kozielsku przebywało łącznie 27 oficerów Marynarki Wojennej. Z grupy tej ocalało jedynie 3, pozostali zostali zamordowani w Lesie Katyńskim. Ogółem w Charkowie, Katyniu i innych miejscach na terenie ZSRR zamordowanych zostało 78 oficerów Marynarki Wojennej. Ci, którzy przeżyli sowieckie łagry, po układzie Sikorski- Majski w 1941 r. przybyli do Wielkiej Brytanii wstępując w szeregi Polskiej Marynarki Wojennej.

Dawni marynarze znad Piny, którzy pozostali w kraju, dzielili losy jego mieszkańców. Włączali się w działalność konspiracyjną, wstępując w szeregi Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich i Narodowych Sił Zbrojnych. Oddawali życie za Ojczyznę, ginąc w boju, bądź w obozach koncentracyjnych. Po zakończeniu II wojny światowej wielu z nich było represjonowanych przez władze komunistyczne Polski Ludowej.

Kmdr por. Stanisław Hryniewiecki na pokładzie ORP „Orkan”. W 1919 zgłosił się do Wojska Polskiego i otrzymał przydział do Flotylli Pińskiej. W 1920 był oficerem artylerii, a następnie dowódcą na statku pancernym „P-1”. Pod koniec 1942 został dowódcą niszczyciela ORP „Orkan”. Zginął 8 października 1943 na Atlantyku w wyniku storpedowania „Orkana” przez niemiecki okręt podwodny. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

ORP „Garland”, znak taktyczny H37 w latach 1940–1946 niszczyciel Polskiej Marynarki Wojennej. W czasie II wojny światowej dowódcą okrętu był kmdr por. Henryk Eibel, w latach 1936–1939 zastępca dowódcy Flotylli Rzeczej w Pińsku. Ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Kontynuacja tradycji polskich flotyli rzecznych na Odrze po 1945 r.

Bosmanmat Adam Bajraszewski, polski Tatar. Po wojnie mieszkaniec Cieplic koło Jeleniej Góry. Ze zbiorów Muzeum Mańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Kpt. Jan Sobiegraj na wrocławskim Rynku, 1950 r. Ze zbiorów Katarzyny Sobiegraj.

Lamanie lodu przy moście Grunwaldzkim w 1946 r. Ze zbiorów Urzędu Żeglugi Śródlądowej we Wrocławiu.

MINISTERSTWO KOMUNIKACJI
KOMISARZ ŻEGLUGI
Ekspozytura we Wrocławiu.

ROZKAZ WYJAZDU.

Rozkazuje kapitanowi holownika „Głogów” Ob. Sobiegrajowi Janowi wyjechać z Fortu-Wrocław przy ulicy Trzebnickiej 39 do kanału gdzie się znajduje zastopiony statek „Berolda” po przez służbę „Rosental”. Ze sobą zabrać jedną barkę, która będzie użyta do wydobycia zastopionego statku „Berolda”.

Wrocław w, dnia 20.XI.1946

Wyjeżdża: 20.XI.1946 o godz. 9-ej rano

MINISTERSTWO KOMUNIKACJI
Komisarz Żeglugi
Ekspozytura we Wrocławiu
(-) mgr. St. Sierpinski

Handwritten notes:
Maksimum pędzi 60 km/h...
Izabela.
Przedstawiam ci...
„Głogów”...
Wrocławiu...
20 listopada 1945 r.

Po zakończeniu wojny wielu Polaków opuściło Kresy Wschodnie i przybyło na Ziemię Zachodnie. Wśród nich byli również dawni marynarze Flotylli Pińskiej, którzy włączyli się w dzieło odtworzenia żeglugi na Odrze.

Odra po 1945 r. uzyskała miano najbardziej upolitycznionej rzeki Europy. Według ustaleń konferencji w Poczdamie roszczenia Polski dotyczące przejęcia floty handlowej miał zaspokoić ZSRR. Jednak Rosjanie traktowali flotę odrzańską najpierw jako zdobycz wojenną, później jako przedmiot własnych reparacji wojennych. Nadodrze było traktowane przez ZSRR jak terytorium wroga. Przejęli dokumentację urzędów odrzańskich. Większość planów i opisów działania infrastruktury nie została przekazana stronie polskiej nawet po jej całkowitym objęciu administracji. W ramach reparacji wojennych Rosjanie zdemontowali ważniejsze elementy systemu oraz przejęli statki rzeczne pozostające na Odrze i w ich strefie okupacyjnej. Najpierw zajmowali statki zdadne do natychmiastowego użytku, potem zagospodarowywali oraz konfiskowali te wydobyte przez Polaków z dna rzeki. Działania ZSRR doprowadziły, że nie przewidywano uruchomienia żeglugi na Odrze w skali sprzed 1944 r., mimo że nowi gospodarze pragnęli utrzymać gospodarczy charakter rzeki. Procesu zniszczenia systemu odrzańskiego dopełniła trwająca do 1952 r. nieograniczona eksploatacja Odry przez armatorów radzieckich nieopartą odpowiednią konserwacją.

Pomimo istniejących trudności Zarząd Polskiej Żeglugi Śródlądowej podjął decyzję w 1946 r. o utworzeniu szkoły kształcącej kadry dla transportu wodnego, która działała we Wrocławiu od 1947 do 2005 r. W 2016 r. Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej rozpoczęło procedurę odtworzenia Technikum Żeglugi Śródlądowej we Wrocławiu.

PIERWSI ABSOLWENCI PAŃSTWOWEJ SZKOŁY ŻEGLUGI ŚRÓDLĄDOWEJ WE WROCŁAWIU

1947 1950

„Z data od burszynyowego brzegu...”

Opracował zespół autorów
w składzie:

dr Stanisław A. Bogaczewicz
dr Tomasz Gałwiazek
Stanisław Kiełb
dr Andrzej Olejniczak
Jerzy Rudnicki

Recenzenci:

dr Jan Pyś
Urząd Żeglugi Śródlądowej
we Wrocławiu

dr Ksawery Jasiak
Delegatura Instytutu
Pamięci Narodowej w Opolu

Opracowanie graficzne:
Paweł Wielemborek
„Metaloplastyka”
Marian Ostrowski

Bosmanmat Jan Sobiegraj, marynarz Flotyli Pińskiej. Ukończył Szkołę Specjalistów Rzecznych w Brześciu nad Bugiem, uzyskując specjalność stersygnalisty, Podoficerską Szkołę Specjalistów Rzecznych w Brześciu, a następnie z wynikiem celującym kurs dowódców kutrów uzbrojonych w Berezie Kartuskiej. Dowódca kutra uzbrojonego KU-30. W czasie II wojny światowej żołnierz oddziału partyzanckiego „Jędrusie” działającego na pograniczu Kielecczyzny i Rzeszowszczyzny, żołnierz Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej. W latach powojennych jeden z pierwszych polskich dowódców statków na Odrze, współtwórca Państwowej Szkoły Żeglugi Śródlądowej we Wrocławiu, kapitan żeglugi śródlądowej. Represjonowany przez aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej.
Ze zbiorów Katarzyny Sobiegraj.